

עין יצחק

כתיבה ועריכה:
הרב מרדכי גור ראש הכולל

פרשת בא
תשפ"ד
גיליון מספר 363

הגיליון השבועי מפנית ההלכה מאת מרן הראשל"צ הרב יצחק יוסף שליט"א

ברכת האדמה על לחם ועוגה

בורא פרי האדמה הוא מזכיר לשון פרי. וכן הוא ג"כ בחידושי הרא"ה (ברכות מ:), שמי שהזכיר על פת בורא פרי האדמה לא יצא, דלחם כתיב בתורה. וכ"כ החיד"א בברכי יוסף בשם הריטב"א והרא"ה ועוד כמה פוסקים.

יתכן, שהריטב"א לטעמיה אזיל, שהוא סובר שתמרים שמיעכן מברך עליהם שהכל נהיה בדברו, ולכן אם בירך על הלחם האדמה לא יצא. אבל לדעת הרמב"ם ומרן שתמרים שמיעכן מברך עליהם העץ אולי יסברו שאם בירך על הלחם האדמה יצא.

גם בשו"ת הלק"ט, נשאל בשאלה זו, מי שבירך בטעות האדמה על הלחם וכיוצא בו, אם יצא. וכותב, שכיון שקבעו לו חכמים ברכה לעצמו, המוציא לחם מן הארץ, אם בירך ע"ז האדמה הוי כמשנה ממטבע שקבעו חכמים בברכות, ולא יצא. רואים מדברי הלק"ט, שהדבר לא תלוי בענין תמרים שמיעכן, שהרי הלק"ט סובר כדעת הרמב"ם ומרן שתמרים שמיעכן מברך עליהם העץ, ואפילו הכי כתב שלא יצא אם בירך האדמה.

גם הגאון רבי יוסף ידיד הלוי בספרו ברכת יוסף, דעתו שאם בירך האדמה על הלחם לא יצא ידי חובה. וכן אם בירך על אורז, שברכתו הראשונה מזונות ואחרונה נפשות. אם בירך עליו האדמה לא יצא.

דעת מרן בספר כסף משנה

מרן הבית יוסף, בחיבורו כסף משנה על הרמב"ם (פ"ד מהלכות ברכות) כתב, שאם בירך על הלחם בורא פרי האדמה, אפשר דיצא, ואפשר דאפילו בירך בורא פרי העץ יצא, למ"ד עץ הדעת שאכל ממנו אדם הראשון חטה היה. הרי שמרן הבית יוסף מסתפק בדבר, ולא ברור לו הדבר אם יצא או לא. ולמרן הכסף"מ לא היה את דברי הריטב"א והרא"ה, כי בזמנו הם עדיין לא נדפסו.

הרמ"ע מפאנו, שהיה בדורו של מרן, באלפסי זוטא (מסכת ברכות) כתב, שאם בירך האדמה על פת והיין יצא ידי חובה. וכן אם בירך העץ על היין יצא. הרי שגם הוא דעתו שיצא. אבל באמת, להלכה צריך להיות שלא יצא, ולא לחוש לסב"ל. כיון שדעתם של

ברכת שהכל על תה וקפה שנאכלים יחד עם עוגה

במשנה ברכות פרק שישי (לה). איתא, על פירות הארץ הוא אומר בורא פרי האדמה, חוץ מן הפת שעל הפת הוא אומר המוציא לחם מן הארץ. וכן על עוגה וכיוצא שנעשית מה' מיני דגן, מברך בורא מיני מזונות (ברכות לו: מב.). ויש לשאול, מה יהיה הדין במי שטעה, ובירך על הלחם או על העוגה 'בורא פרי האדמה', ולא תיקן בתוך כדי דיבור, 'המוציא לחם מן הארץ' על הלחם או 'בורא מיני מזונות' על העוגה. האם יצא בדיעבד ידי חובה, כיון שהחטיה גדלה באדמה והלחם והעוגה באו מהחטיה, או שלא יצא ידי חוב' בדיעבד וצריך לחזור ולברך הברכה כתיקונה.

מושכל ראשון

תשובה: לכאורה נראה מסברא, שבדיעבד יצא ידי חובה. שאע"פ שלכתחילה תיקנו לכל דבר את ברכו הראויה, ועל לחם מברך המוציא ועל העוגה מזונות, ברכה פרטית לכל אחד ואחד. אבל אם בדיעבד בירך האדמה, הרי לא שיקר בברכתו, ועכ"פ לגבי דיעבד יצא ידי חובה. כמו שלמדנו לגבי מי שבירך על פרי העץ, כמו תפוז או תפוח עץ, אגס או משמש בורא פרי האדמה, שבדיעבד יצא, כיון שגם פירות האילן יוצאים מהאדמה. (ברכות מ., או"ח סי' רו ס"א). וא"כ הוא הדין כאן, מי שבירך האדמה על הלחם או על העוגה נאמר שיצא בדיעבד. אכן באמת אפשר לחלק קצת בין ברכות אלו לברכת העץ, שהם ברכות יותר פרטניות, ואולי י"ל שאם בירך בטעות האדמה על הלחם ועל העוגה לא יצא ידי חובה. אבל לא נראה לחלק בזה.

דעת הריטב"א והרא"ה

אולם בהלכות ברכות להריטב"א (פ"ג הי"ב) כתב, שכל שאין בברכה שלו לשון פרי כגון פת וכיוצא בו, אינו יוצא בברכה שמזכיר בה פרי. אבל יוצא בשהכל ואפילו על הפת. עכ"ד הריטב"א. מבואר להדיא מדבריו שמי שהזכיר על הפת וכיוצא בה בורא פרי האדמה לא יצא, כיון שבברכת הפת לא מזכיר לשון פרי, ובברכת

הראשונים הריטב"א והרא"ה שלא יצא, והרמ"ע מפאנו, והכס"מ הם אחרונים, ואין לחוש לסב"ל נגד הראשונים. כך היה צריך להיות לכאורה.

מחלוקת ראשונים

אלא שמצאנו למהר"י אשכנזי בעל הבתים, שהביא את דברי הריטב"א והרא"ה שהזכרנו, שכבר נדפסו בזמנו. והביא מאידך גיסא, שדעת האבודרהם, הכל בו והאורחות חיים, שמי שבירך האדמה על הפת, בדיעבד יצא ידי חובה. ולפי זה יש בזה פלוגתא בין הראשונים וחזרונו לכלל ספק ברכות להקל. ולפי זה מי שבירך על הפת וכיוצא"ב האדמה לא יחזור ויברך דסב"ל.

הגאון רבי ניסים זרחיה אזולאי, נכדו של החיד"א בעל ספר שולחן הטהור, כתב ג"כ שמי שבירך על הלחם האדמה יצא. וכ"כ הפני יהושע (ברכות מ:). מהר"י טייב בערך השלחן, מאמר מרדכי, אבן העזר, שדי חמד. להקת אחרונים שדעתם שבדיעבד יצא. לכן המסקנא שמי שבירך האדמה על הלחם או על העוגה יצא בדיעבד ול"צ לחזור ולברך.

ברכת ה'במבה'

והנה הראוני לחכם אחד שכתב, שכונת הריטב"א שהבאנו, במה שכתב 'כל שאין בברכה שלו לשון פרי', כמו 'במבה', שעל ה'במבה' שלא ניכר שהיא מהפרי, ולא ניכר שבאה מהתירס, ולכן אין לברך עליה האדמה. וגם אחי שליט"א כך כתב. אבל זה טעות, ואין זו כלל כוונת הריטב"א. וכוונתו שעל דבר

שבברכה שלו לא מוזכר לשון פרי, שאינו יוצא בברכת האדמה, ולא נתייחס כלל אם ניכר צורת הפרי או לא ניכר. ובמקום אחר הארכנו בענין ברכת ה'במבה', שעל ה'במבה' צריך לברך האדמה, כיון שה'במבה' נעשית מיצור מיוחד של תירס דוקא לצורך ה'במבה', לא התירס שאנו אוכלים, וא"א לאכול אותו בלא זה, אלא או בצורה של פופקורן, או לעשות אותו במבה, שטוחנים אותו ועושים ממנו במבה. וכיון שא"א לאכול אותו אלא בצורה כזו ברכת האדמה. וכך מפורש ברבינו ירוחם, וכך מבואר בכסף משנה, בתרומת הדשן (סימן כט), בחיי אדם, בש"ע של הגאון רבי זלמן, ובמשנה ברורה. וכך היה פוסק ג"כ מרן האבא זכרוננו לברכה, שמברכים על ה'במבה' בורא פרי האדמה. ועשה מעשה לפני כמה פעמים, שבירך בורא פרי האדמה. אני מעיד שכך עשה לפני. וגם הגאון הרב אלישיב, ישנה הקלטה ששאולים אותו, על ה'במבה', ואמרו לו שא"א לאכול את התירס, אלא או ע"י 'פופקורן' שמתנפח או שמרסקים אותו ועושים ממנו 'במבה'. וענה שגם לאשכנזים יש לברך 'האדמה'. ואין הדברים קשורים כלל למ"ש הריטב"א.

מסקנא

ולכן, מי שבירך על הלחם או על העוגה בטעות, ברכת 'בורא פרי האדמה'. יצא ידי חובה בדיעבד. ודלא כהריטב"א. כיון שהאורחות חיים ועוד, חלקו על הריטב"א.

שאלה נוספת: מי שאוכל עוגה, ואוכל יחד איתה תה או קפה 'להעביר' את העוגה, האם צריך לברך על התה או הקפה שהכל, כיון ששותה אותם רק להעביר את העוגה. או לא יברך עליהם?

ובעצם דברים מבוארים כבר בחיי אדם, שכתב, שמי שאוכל לֶקֶח (מין עוגה שמביאים בבריתות שמפזרים עליה סוכר מלמעלה), ושותה יי"ש (כמו עראק קוניאק ויסקי וכדומה), כיון שהעוגה חשובה בפני עצמה, והיי"ש חשוב בפני עצמו, מברך עליהם ב' ברכות. וכ"מ ג"כ בספר פסקי תשובה, שהביא בשם אחד מגדולי האדמו"רים שמי שרוצה לאכול תפוחי אדמה, יחד עם מי חלב, שמדברי הט"ז מבואר שכל מה שעיקר פוטר הטפל זה דוקא שלא חפץ בטפל כלל. אבל אם הוא חפץ גם בעיקר וגם בטפל, מברך גם על העיקר וגם על הטפל. וכ"כ הגאון רבי שלמה קלוגר בשו"ת טוב טעם ודעת, שרק באכילת קבע אינו צריך לברך על המים, אבל באופן כזה צריך לברך. וכ"כ בספר מנחת החג, וכן הגאון רבי אלעזר ולדינברג בשו"ת ציץ אליעזר.

צריך להיות בקיאים טוב בהלכות ברכות! יש בהם הרבה פרטים, כמו שהזכרנו שבוע שעבר, והשבוע, ואולי גם שבוע הבא בעז"ה. הלכות ברכות, שהם הלכות קשות ביותר, צריך להיות בקיא טוב בהלכה. הקב"ה יעזור שזכות התורה תעזור לכל עם ישראל. התורה אגונית מגנא ואצולית מצלא, לא רק על הלומדים, אלא גם על כל עם ישראל, על החיילים, על השבויים. אנו מתפללים עליהם יום יום, ואומרים בתפילה, ובפרט בקריאת התורה, ואומרים יי"ב פעם 'לעולם ה' דברך נצב בשמים'. שיחזרו לביתם לחיים טובים ולשלום, ויחזרו בתשובה שלימה. שנשמע ונתבשר בשורות טובות.

תשובה: הדבר תלוי כיצד שותה את הקפה. אם מטביל את העוגה בקפה, ולא שותה אותו לבדו. מברך על העוגה ופוטר את הקפה. כמו שמבואר בברכות מו., שמברך על העיקר ופוטר את הטפל. אך אם שותה את הקפה לבד לאחר אכילת העוגה מברך עליו שהכל. ואע"פ שדין עיקר וטפל הוא גם באופן שאוכל את הטפל אח"כ. למשל: 'קרמבו' עם ביסקויט, שמברך שהכל על הקרמבו, ולא מברך אח"כ על הביסקויט. וכן גלידה בגביע שלא מברך בנפרד על הגביע גם אם נשאר אח"כ מהגביע לבד. אבל כאן זה שונה, שאנשים רגילים לשתות כוס קפה או כוס תה יחד עם עוגה, ושניהם חשובים בעיניהם, ואינו ממש טפל כמו ביסקויט וגביע. ולכן יש לברך בנפרד, שהכל על הקפה ומזונות על העוגה. אם רוצה להקדים את ה'שהכל' על הקפה לצאת מידי ספק, יכול. אבל מעיקר הדין מברך על כל אחד בפני עצמו.

בספר מאמר מרדכי כתב, שנוהגים לטבול את העוגה בקפה ולברך עליה בורא מיני מזונות. וכותב שנהג בעצמו לשתות קצת מהקפה ולברך עליו שהכל, ואח"כ לברך על העוגה בורא מיני מזונות. וכתב שמגמגם בתיקון זה, כיון שמבואר בסימן ריא, שברכת מזונות קודמת לברכת העץ, וכ"ש שקודמת לברכת שהכל. וכתב שמ"מ אם יברך על העוגה שהכל ואח"כ על העוגה א"ש. עכ"ד המאמר מרדכי שהיה בדורו של החיד"א.

מתעורר במוסדותינו

לעילוי נשמת הרב מיכאל בן פרוחה זצ"ל נשיא המוסדות

לקבלת העלון במייל ולכל הארה והערה: לתרומות והנצחה עמותת חזון מיכאל: יתן להאזין לשיעור בכל יום שישי בשעה 15:40
מזרחי טפחות סיני 591 מ.ח. 105767 בנק מורשת ובעידור חוזר בטלפון: 0799165000
m0507497878@gmail.com

פעילות המוסדות: כולל אברכים ❁ כולל יום שישי ❁ כולל בעלי בתים ❁ מדרשיה לנוער ❁ מדרשיה לבנות ❁ ארגון בני הישיבות ❁ ארגון הילדים בן מלך